

לפי זה מבואר שרוב סחורה אכן לא נתחרט מעיקרא ולא איבד שכרו, גם לאחר שמצא פתח. ונראה לבאר סברת הרב זצ"ל שנקט שהפתח והחרטה תרי מיילי גינהו, ובפתח סתם אין חרטה דמעיקרא. ועל כן נמנע מהתירוץ הנ"ל. אבל אם היינו אומרים [כפי שצדד בעצמו שם בתחילת הדברים] שהפתח כשלעצמו אינו התר אלא רק מהוה סיוע לחרטה שעל ידו מתחרט הנודר על הגדר באופן המסויים שמביאו לידי צער וכד', אבל עיקר ההתר הוא משום החרטה [ובזה יש להבין לשונות רבים בראשונים המורים שהפתח זקוק לחרטה; כן יש לשמוע מפשטיות לשון הרמב"ן ריש מטות: 'כי בבואו לב"ד וימצאו לו פתח ונחם עליו'. וכ"מ מפשט לשונות הרמב"ם שבועות רפ"ו ורש"י כה: (ד"ה פותחין) כת. (ד"ה רב אשי) והתוס' כ. (ד"ה ומחמירין) כה: (סד"ה נדר טעות) והרשב"א שם והרא"ש בפירושו שם (ד"ה ושאר) ובדף כו: (ד"ה וסיפא) ובגזיר יא: ובתשובתו יג, ומהשו"ע רכח, א ובהגר"א, וכן לשון הט"ז (ביו"ד שכג סק"ב) כמה פעמים 'פתח של חרטה' הגם שכל דבריו שם בדין 'פתח' ולא ב'חרטה' – הרי שלעולם צריך חרטה], א"כ י"ל שאפילו אם באותה שעת כעס, אילו היינו מביאים לידיעתו שיצטער על כך בעתיד, היה חוזר ומחזק דבריו ונודר אף על דעת כן, אך זה נחשב כמו נדר נוסף, אבל כיון שבפועל לא היה מודע לכך באותה שעה, הרי יש כאן מצב חדש ודי בו להוות פתח כיון שהפתח אינו מועיל כשלעצמו להיות כמו טעות אלא הוא מהוה עילה לחרטה, לומר שאני מתחרט על הגדר בגלל דבר מסוים שאיני רוצה בו. ומה שהקשה שם א"כ משכחת לה נדר שאין לו שאלה, ע"י שיבטל מעיקרא את כל הפתחים האפשריים. ועוד, הלא כל נודר הריהו כאומר בפירוש שרוצה בקיום הגדר אף אם אח"כ יתחרט – נראה כיון שסו"ס כעת הוא מרגיש בצערו יותר מהרגשתו בשעת הגדר, די בכך להוות פתח הגורם לחרטה גמורה. שו"ר עיקר הסברא והתירוץ בדברי הרב בעצמו במקום אחר (הליכות שלמה מועדים-א' שלמי נדר טו).

## דף כב

**'כל הכועס כל מיני גיהנם שולטין בו...'** – כי הכעס הוא שורש היצר הרע, שורש לכל העבירות. ועל ידו יכול לבוא לכל מיני חטאים שע"כ שולטים בו בו כל מיני גיהנם (עפ"י פרי צדיק ראה א).

**'אמר ליה לעולא: יאות עבדי? אמר ליה: אין. ופרע ליה בית השחיטה... נפשך הצלת.'** אף על פי שאסור להציל עצמו בחיי חברו, ואם כן הלא באמירה זו קירב את מותו של חברו? – יש לומר הואיל וחברו עומד למות, מותר להציל עצמו מסכנת חיים ע"י מניעת חיי שעה מחברו. ויתכן שאפילו ע"י מעשה מותר הדבר במקום סכנה, ולא רק בגרימה ע"י אמירה (עפ"י תפארת ישראל סוף יומא וכ"כ שם בקיצור ריש פאה).

ובמאירי מבואר שפריעת בית השחיטה לא עשתה דבר אלא הראה עצמו כשמח במה שעשה, ומחזקו שיפליג הדבר לפרסמו. ויש לדייק מלשונו [ובמקום סכנת עצמו מיהא מותר אחר שאינו מסייע ממש ולא נותן עצה] שאסור לסייעו ולייעץ לו אפילו במקום סכנה, ורק לחזקו ולשבחו לאחר מעשה מותר במקום סכנה.

**'א"ל נפשך הצלת' – שבמקום סכנה אין איסור להחניף לעוברי עבירה (עפ"י תוס' מא סע"ב, ומוכח במג"א קנו בסופו ובשו"ע הגר"ז שם יח).**

וע' מגורת המאור (כלל ג סוף ח"א, סי' מה) שאם יתיירא שיזיקוהו מותר להחניפם כדי שלא יהרגוהו. ואילו לעיל (סו"ס"י מד) כתב שראוי לירא את דבר ה' למסור עצמו בסכנה ואל יכבד על ראשו עון פלילי כזה כי אין לנו גדול מהמלך, ועם כל מוראו ידענו מה שאו"ל שנתחייבו ישראל על שהחניפו לאגריפס. ושמה מדת חסידות היא, או אין מדבר שם בסכנת נפשות.

ואולם בשערי תשובה לרבנו יונה (קפח) כתב 'חייב האדם למסור עצמו לסכנה ואל ישיא את נפשו עון אשמה כזאת...! משמע שחיוב מדינא ואף בסכנת נפשות. ובספר יד הקטנה (הלכות דעות י) כתב לחלק בין סכנה קרובה לחשש סכנה. ועוד כתב שבעבירה מפורסמת [כמעשה דאגריפס] אסור להחניף גם בסכנה ממשית מפני חילול השם. ושמואל יש לחלק בין מעשה חנופה מיזמת האדם שעושה כדי להציל עצמו, וזה אסור משום חילול השם, ובין מצב שהגכרי מאיים גם עליו ושואלו אם עשה כדן כהיא דעולא, שמותר להשיבו בחיוב כי אין זו צורת חנופה המחללת שם שמים שהרי ניכר שעושה כן רק בגלל הסכנה, שלא כהיא דאגריפס שלא נתבקשו לומר לו 'אחינו עתה'.

**'... קא תמה רבי יוחנן: מכדי כתיב ונתן ה' לך שם לב רגז – בבבל כתיב? אמר ליה: ההוא שעתא לא עברינן ירדנא' –**

הרי דלב לרגז ולכעס הוא מיוחד לחו"ל ולא לארץ ישראל, והטעם כי במקום קדושה אין כעס שורה רק במקום שריית טומאה, ובמקום קדוש אין רגז וכעס, וכמו למעלה במחנה קדושים נאמר 'כלם אהובים כלם ברורים' אין ביניהם שנאה ותחרות, וכן למטה במקום קדוש אין כעס, ולכך לב רגז בבבל כתיב כי שם אין קדושה כל כך, וכן השיבו האי שעתא לא קעברו הירדן, ופרש הר"ן ז"ל כי הרבה קדושות שלא נתקדשו בו ולמיעוט קדושה מתרבה הכעס שהוא מרכבת סטרא אחרא ר"ל...

וכן תמיד, כל המקודש מחברו – אהבה יותר מחברו ואין ביניהם כעס כלל. וירושלים מקודשת מערי ישראל, אף הכעס בפחות באנשי ירושלים, והיתה האהבה עזה ביושבי ירושלים ולכך אמרו (סנהדרין ז.) לא אמר אדם לחברו צר לי המקום בירושלים, כי כדהוי רחימתן עזיזא וכו'. ואם כן נמצא הרגז סמוך לירושלים הרי זה בחזקת שאחד מאנשי חוץ לירושלים הרגז, כי בירושלים נתמעטה מאד מדת הכעס והיה לרוב קדושה רוב אהבה וחיבה, ולאין ספק שאינו מאנשי ירושלים ולכך אין מביאין עגלה ערופה... אבל כאשר גבר בעונותינו הרבים החטא ונסתלקה השכינה וגבר סטרא דמסאבותא, ובעונותינו הרבים ביותר סביב הקדושה יתהלכו רשעים וגברו כחות החיצונים, והיה במקום קדושה ואהבה – כעס, וכמו שאמרו 'כהנים קפדנים הם', וכהן הוא מסטרא חסד ורחמים גמורים ואין בו כעס כלל, כאהרן רודף שלום, אבל בעונותינו הרבים נהפך הכל מקצה אל קצה...

ולכך אמרו (סנהדרין כד) על תלמידי חכמים בארץ ישראל 'נועם' ועל תלמידי חכמים בבבל 'מחבלים', ולכך תפלתנו שישים משכנו בתוכנו וישפת לנו שלום, ולכך אומרים 'ולמקללי נפשי תדם' שהוא למעט מדת כעס וחרון כי אם אהבה, וזהו לאות על קדושה. ולכך בערב יום כפור שהוא הכנה ליום הקדוש והנורא – צריך מחילה זה לזה, וביטול הכעס ורובי אהבה נעשה לאות כי הוא יום קדוש לאדוננו... (מתוך יערות דבש דרוש א).

'...גם כאן הביאור הוא, שענינים הללו לפי המדרגות נאמרו; בדורו של ר' יוחנן, אפילו הרוצחים היו במדרגה כזו שבבואם לארץ ישראל הוגבלה אצלם אפשרות הכעס, שלא יוכל להגיע עד כדי רציחה. מה שאין כן בדורנו אנו שנתמעטו הלבבות עד שפל המדרגה של עקבות דמשיחא. ובאמת, גם בדורנו אנו מוצאים בחינת מנוחה וביטחה נפשית בארץ ישראל יותר מכלל הארצות. בעינינו ראינו שבשעה שבכל הארצות חרדו בשנים האחרונות מפחד מלחמת עולם חדשה, חס ושלום, ורבתה המנוסה ממדינה למדינה, למקום שנראה בטוח יותר, לא יצאו מארץ ישראל אלא אוהבי תענוגות-עולם-הזה שחפשו במקומות אחרים; אבל מפחד מלחמה לא ברח איש,

כי הפחד לא שלט בארץ ישראל, ותהי לפלא שהרי לכאורה יש לחשוש הרבה יותר בא"י מבמקומות אחרים. והננו רואים עוד דבר פלא: בארץ ישראל בוטחים בנסים, שנוכל לעמוד אפילו נגד ריבוי שונאינו, ואפילו כאלה שלא זכו לאור האמונה והמה תועים בדעות; אם כן בטחון זה מנין? אלא שזו היא מברכות הארץ אשר ברכה ה'" (מכתב מאלהיו ח"ג עמ' 591).

כתב הר"ן: 'זעבר הירדן לא נתקדש להבאת העומר ולמקצת קדושות'. כבר ציין הגרעק"א לדברי רש"י (בסנהדרין יא: ומנחות פג:): שטובר מביאים עומר מעבר הירדן. וכן נראה מדברי הרמב"ם (קידוש החודש ד, ג, ד) – כן הוכיח החזון-איש (ערלה יג, ב). עוד הוכיח (שם סק"א) שאף הר"ן לא כתב כן לענין ערלה ושביעית שנוהגות הן אף בעבר הירדן. וציידד לפרש שכוונת הר"ן לומר שלא החשיבה התורה את כניסתם לעבר הירדן המזרחי ככניסה לארץ ממש, שלא נתחייבו אלא כשעברו את הירדן, ולעולם דינו כא"י גם לענין עומר.

ובמשך חכמה (אמור כג, י) הביין דברי הר"ן כפשוטם, וכתב לדייק (עפ"י דרשת הספרי במק"א) כדבריו מלשון אשר אני נותן לכם – שבא למעט עבר הירדן, שנטלוהו בעצמם. [ואין זה דרש גמור אלא רמז, שהרי גם בשביעית כתוב כן – ריש בהר – ולכו"ע נוהגת שביעית בעבר הירדן, כמו שהוכיח החזון"א]. יש מי שכתב שאין מחלוקת בין רש"י להר"ן, כי שני 'עבר הירדן' הם (משכיל לאיתן, מובא בשלמי נדרים כאן. וע"ע מש"כ בקרן אורה ובחידושי בתרא. וע' באריכות בתשובות רשב"ץ ח"ג).

**(ע"ב) 'אלמלא חטאו ישראל, לא ניתן להם אלא חמשה חומשי תורה וספר יהושע בלבד'. הגם שהלכות רבות נלמדו מספרי נביאים וכתובים, כדיני תפילה ואבלות ועוד – כבר כתב הרמב"ן (בסהמ"צ שרש שני) שהלכות אלו כבר נמסרו בהלכה למשה מסיני שהרי אין נביא רשאי לחדש דבר, ולכן גם ללא הספרים היינו יודעים אותם במסורת כשאר תורה שבעל-פה (הר"ן חיות)**

בבאור מאמר זה באריכות, ע' בספר 'ליקוטי מאמרים' לר"צ הכהן (נדפס בסוף ספר דברי סופרים), בתחילתו.

**'משתבח ליה רבא לרב נחמן ברב סחורה דאדם גדול הוא. אמר לו כשיבא לידך הביאהו לידי... איקפד רב נחמן...'** בהרבה מקומות מובא בגמרא כיוצא בזה, שהיו משבחים לאחד בגברא רבה, ובהמשך אירע דבר שפגם בכבודו. אולי רצו חכמים לרמזנו בכך שאין להפליג יותר מדי בשבח אדם, שעלול מתוך שבחו לבוא הדבר לידי גנות ע"י פתיחת פנקסו ומשמוש במעשיו.

**'השתא דאיקפד רב נחמן אדעתא דהכי לא נדרי ושרא לנפשיה' כלומר מצא פתח לעצמו ובא לפני רב נחמן או לפני אחרים ואמר להם פתח זה והתירוהו. ואין זו פתיחה ב'נולד' – שכן דרך הרב להקפיד על תלמידו כשמטריח עליו (פירוש הרא"ש).**

\*

**'נדר קרוב ל'נתר'... כדרך ש'נתר' מורה על העובר בגופו אל מטרה רחוקה מתוך דילוג על הרווח שבינתיים, ו'נטר' – על העובר במחשבתו אל אותה מטרה, כן כל 'נודר' משים את עצמו בנקודת זמן שטרם באה והרי הוא קובע מה ייעשה בה. והשוה את המליצות בלשון חז"ל 'קפץ ונדר' 'קפץ ונשבע'.**

ודוקא משום כך, משום שהוא מקדים את העתיד הלוט בערפל, נקרא הנודר 'חוטא'. הן קשה הדבר למדי לסקור ולהעריך יפה את הרגע שבהווה ולמלא את חובותיו באמונה. מצוה ומעשה טוב שנתחייב לעשותם ברגע הבא, ניאלץ לקיים גם בלא שגמרנו בלב, ובנדר. יהיה אסור לנו לעשות עוול למרות שנדרנו. נדרים מיותרים אפוא בין להרע ובין להיטיב. נשארים רק דברים חסרי ערך, אך יהיה זה יותר מסכלות, להעלות דבר חסר ערך לדרגת חובה רצינית, ועוד נוסף על כך – לעתיד הנעלם. רק במקרים יוצאים מן הכלל, בשעת צרה, כאשר, כמו כאן (בנדרו של יעקב בצאתו לחרץ) אין מקדימים את העתיד אלא היפוכו של דבר, הרגע בהווה כה גדול עד שהוא נעשה יסוד ובסיס לחיי העתיד, רק אז הנדר מותר וגם למצוה ייחשב. ע' בראשית רבה ע"א.

(מתוך פירוש רש"י הירש בראשית כח,כ-כא)

\*

הנודדים מתוך צער ותגר והקפדה כרוב הנודרים בזמננו – זו היא כוונה בלתי רצויה, ומתחרטים בנקל, אבל הנודדים על צד הכוונה המועילה, בראותם נמשכים אחר התאוות מתכוונים להכניע יצרם שלא ישתקעו ברוע מעשיהם – הוא נדר נבחר ונאות, ועל כיוצא בזה אמרו 'נדרים סייג לפרישות' (פתיחת המאירי למסכת אבות).

'נדרים להמון עם, הוא קלוקל, כמ"ש כל הנודר כאילו בנה במה, אבל לפרישות הוא שומר, וגנזי מטמוני שבירת התאוה מונחים בתוכה, וכענין רבי יוחנן שאמר אהא בתענית וכו'. והנה מחשבת מועלת לדברי תורה, וכל שכן נדר, ולבד שלא יועיל – יזיק עוד, אך למי שהגיע למדרגת הפרישות – טוב ויפה הוא (רוח חיים אבות ג,ג).

\*

'... אחשוב כעין חובה לחוות מה שבלבי מה שראיתי במכתבו דרך אגב. לשון סהדי... אנחנו חושבים לשון זה מאביזריהו דשבועה [עי' נדרים כ"ב ב'] והזכרה דברים כאלו נתחנכנו לחשבם לחמורות שבחמורות [כמבואר באגרת הגר"א ז"ל] מלבד שנהגו להחמיר בשבועת אמת כמבואר בתשובת ח"ס, עוד זה יוצא מדיבור בנחת שְׁנָאָה לחכמים, וגם הוא הערה להרגש בדברים של מה בכך...' (מתוך מכתב החזון-איש, קובץ אגרות ח"א קצג).

## דף כג

'אדעתא דמחי לי קצרא לא נדרי. ושריה... אילו הוה ידעת דעברת על דעתך ומנסבא לה לקריבה מי אדרתה... ושרייה'. יש לשמוע מכאן שאפשר להתיר את הנדר בפתח שאינו שייך לגוף הנדר אלא למאורע שארע בעקבותיו. וכמו שכתב הרא"ש (בפסקיו אות ה) שהעובר על נדרו אפשר להתיר לו מחמת שירא מעונש נדרים ובודאי שמתחרט מעיקרו בשל כך.